Veridian E-Journal, Slipakorn University
ISSN 1906 - 3431

ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกที่พบภายในพระอุโบสถและพระวิหารในเขตกรุงเทพมหานคร*

The painting in frame inside Pha- Ubosoth and Pha-Vihara found in Bangkok

ปพนพัชร์ สุขเจริญศิริชัย (Paphonphat Sookcharoensirichai) **

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้ มีจุดประสงค์หลักคือการบันทึกข้อมูลสภาพปัจจุบันและการวิเคราะห์เปรียบเทียบหาองค์ความรู้เกี่ยวกับภาพจิตรกรรมในกรอบกระจก สำหรับนำมาพิจารณาเสนอแนวทางในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทนี้ได้อย่างเหมาะสม

สิ่งที่ได้รับจากการศึกษาในครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. บัญชีรายชื่อและข้อมูลของแหล่งศิลปกรรมที่พบภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกหรือพบร่องรอยการติดตั้งทั้งหมดในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 25 แห่ง

2. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบ พบว่าภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกสามารถแบ่งตามประเภทวัสดุและเทคนิคการเขียนได้ 3 แบบ คือ กระจกเงา, ภาพจิตรกรรมเขียนสีน้ำมันบนหลังกระจก และภาพจิตรกรรมเขียนสีฝุ่นบนกระดาษ โดยมีเนื้อหาของภาพที่สัมพันธ์กับเทคนิคการเขียนดังกล่าว

เกี่ยวกับคติการสร้างในแต่ละสมัย พบว่าคงเริ่มจากการนำเข้าจากประเทศจีน ในช่วงปลายรัชกาลที่ 2 ต่อเนื่องจนถึงช่วงต้นรัชกาลที่ 4 ด้วยว่าเป็นของสวยงามและหายาก เพื่อใช้ในการประดับ ศาสนสถานถวายเป็นพุทธบูชา ก่อนจะปรับเปลี่ยนคติแนวคิดกลับมาเป็นภาพวรรณกรรมศาสนาในระยะต่อมา และคลี่คลายหลากหลายมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 หลังจากนั้นคือตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 7 ลงมาจึงเป็นการสร้างขึ้นใหม่ตามอย่างรูปแบบของเดิมที่เคยปรากฏมาก่อน กระทั่งในระยะร่วมสมัยปัจจุบัน พบว่าพระอารามบางแห่งนำมาใช้เล่าเรื่องทดแทนภาพจิตรกรรมฝาผนัง

---

*บทความนี้ปรับปรุงเนื้อหาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการจัดการภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเหนือช่องประตูหน้าต่างที่พบภายในพระอุโบสถและพระวิหารในเขตกรุงเทพมหานคร” ตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

This article is adapted from “GUIDELINE OF MANAGEMENT OF THE PAINTING IN FRAME ABOVE DOORS AND WINDOWS INSIDE PHA UBOSOTH AND PHA VIHARA FOUND IN BANGKOK” a thesis submitted in partial fulfillment of requirements for the degree master of arts program in Cultural Resource Management, graduate school, Silpakorn university.

** นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร โทรศัพท์ 088-601-2565 อีเมล์ paphonphat.s@gmail.com อาจารย์ที่ปรึกษา ศ.ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์

Student in Program of Cultural Resource Management, graduate school, Silpakorn university. Phone number 089-938-6800 e-mail : anocha152@gmail.com. Thesis advisor : Prof. Sakchai Saisigha, Ph.D

3. ผลการประเมินคุณค่าและการประเมินผลกระทบ พบว่าภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกดังกล่าวเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้แบบเคลื่อนที่ได้ และเป็นโบราณวัตถุและศิลปวัตถุควบคู่กันมีคุณลักษณะที่เปราะบาง หาได้ยาก เสี่ยงต่อการสูญหายหรือหมดไป เนื่องจากไม่สามารถทำขึ้นใหม่ทดแทนให้เหมือนเดิมได้ โดยส่วนใหญ่มีคุณค่าด้านสัญลักษณ์หรือนัยยะแห่งอดีตอย่างสูง และบางแหล่งศิลปกรรมยังมีความโดดเด่นในด้านวิชาการและสุนทรียะอีกด้วย

4. การเสนอแนวทางการจัดการ พบว่าควรมุ่งเน้นไปยังการดูแลรักษาและการอนุรักษ์ให้คงสภาพดั่งเดิม ตามลำดับความจำเป็นและความเร่งด่วน รวมทั้งการจัดการข้อมูลเพื่อเผยแพร่ความรู้ โดยการประสานการทำงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ วัด กรมศิลปากร สถาบันการศึกษา บริษัทห้างร้านผู้รับเหมา ภาคเอกชนและภาคประชาชน ตามบทบาทหน้าที่ให้เหมาะสม

คำสำคัญ : ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจก, กระจก กระจัง

Abstract

The main objective of this study is the present-time documentation and comparing analysis of the painting in frames as to consider the method in the cultural resource management properly.

Benefits of this study are

1.To know about the resource inventories and the information of artistic works sites where not only the painting in frame but also all 25 places installed feature marks were found in Bangkok area.

2.The results of comparing analysis shows that the painting in frame could divided by materials and techniques in 3 types which are mirrors, oil-painting on mirrors and tempera painting on papers , the story of the painting is connected to the techniques.

The concept of the painting in frame estimating begin at the age in the late of King Rama II reign when it were imported from China until the early King Rama IV reign to decorate in temples offerings to the Buddhism. Later, the concept had changed to religious literature paintings and became varieties in the King Rama V reign then it took after the style of the originals which are found before and in contemporary period showed the replacement of the painting in frame over mural painting.

3. Assessing significance and Cultural resource impact assessment showed that are tangible cultural resource, artifact and art objects along together. They were not only the rare attribution, fragile but also irreversible therefore it was nonrenewable. Generally they were devalue in economics nevertheless they were not only priceless in associative and symbolic

value but also in some site of artistic works were outstanding in informational and aesthetic value.

4. Approaching the management method showed that they had better not only preserve or conserve the artistic works but also distribute to public education by integrate between the departments such as the religious places, the Fine Arts Department, the educational institutions, the contractors covering the private sectors and public sectors to perform their is duties properly.

Keyword : Painting in frame

บทนำ

ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกที่ประดับอยู่เหนือช่องประตูหน้าต่างภายในพระอุโบสถและพระวิหาร เป็นงานศิลปกรรมอันสวยงามประณีตที่พบในพระอารามหลวงจำนวนไม่มากนัก จัดเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ประเภทเคลื่อนที่ได้ โดยมีทั้งที่เขียนด้วยสีน้ำมันบนแผ่นกระจก และเขียนด้วยสีฝุ่นบนกระดาษข่อย บรรจุอยู่ภายในกรอบไม้ที่แกะสลักอย่างวิจิตรบรรจงบ้าง ด้วยกรอบแบบเรียบง่ายบ้าง ในขณะที่เนื้อหาที่เขียนมีความหลากหลายอย่างมาก

ข้อมูลเกี่ยวกับภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเหนือช่องประตูหน้าต่างนี้ เท่าที่ค้นหารวบรวมข้อมูลเอกสารวิชาการ ได้มีการกล่าวถึงอยู่หลายครั้งร่วมกับงานจิตรกรรมฝาผนัง หรืองานศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากจีนของไทยในช่วงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เนื่องจากเป็นยุคสมัยที่ประเทศไทยติดต่อค้าขายกับประเทศจีนเป็นอย่างมาก ซึ่งสิ่งที่ได้แลกเปลี่ยนกันนอกเหนือจากสินค้าแล้ว ยังรวมทั้งอิทธิพลทางวัฒนธรรม คติความเชื่อและองค์ความรู้ด้านต่างๆ รวมทั้งงานศิลปะด้วย (เสนอ นิลเดช, 2532: 203-204)

แต่อย่างไรก็ตาม ในการศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังที่ผ่านมาโดยส่วนใหญ่ มักเว้นการศึกษาภาพจิตรกรรมในกรอบกระจก หรือกล่าวถึงแต่เพียงย่นย่อเท่านั้น แม้ในปัจจุบันได้มีการศึกษาวิเคราะห์ถึงภาพจิตกรรมในกรอบเหนือช่องประตูหน้าต่างนี้มากยิ่งขึ้น อาทิ การศึกษาภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกของวัดสุทัศนเทพวราราม ทั้งภาพจับจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ภายในพระอุโบสถ และภาพสัตว์หิมพานต์ภายในพระวิหารหลวง (อาทิ อนันต์ กลิ่นโพธิ์กลับ, 2530 และบุญเตือน ศรีวรพจน์, 2556) แต่ยังมิได้มีการรวบรวมข้อมูลภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเหนือช่องประตูหน้าต่างภายในแหล่งศิลปกรรมต่างๆ แล้วนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบด้วยกันทั้งหมด ทำให้ไม่สามารถมองเห็นภาพรวมของงานศิลปกรรมแขนงนี้ได้อย่างชัดเจนเท่าที่ควร

นอกจากนี้ ยังพบว่าภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกดังกล่าวในบางแหล่งศิลปกรรม ได้หายสูญไปจำนวนมาก ที่เหลืออยู่ก็มีสภาพชำรุดเสียหาย และมีความเสี่ยงต่อการชำรุดเสียหายมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งสาเหตุจากสภาพแวดล้อมและการเคลื่อนย้ายภาพจิตรกรรมดังกล่าวอย่างไม่ระมัดระวัง

ดังนั้นจึงควรเร่งดำเนินการจัดเก็บข้อมูลก่อนที่ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกดังกล่าวอาจสูญเสียหรือสูญหายไปมากยิ่งขึ้นในอนาคต ตลอดจนนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เปรียบเทียบถึงรูปแบบ ตำแหน่ง เทคนิคการเขียน คติค่านิยม รวมทั้งการกำหนดอายุสมัยของภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเหนือช่องหน้าต่าง จะสามารถ

เพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปกรรมดังกล่าวได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการศึกษาหาแนวทางการจัดการงานศิลปกรรมดังกล่าว ก็จะมีประโยชน์และความสะดวกต่อผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเพื่อนำไปใช้ในการวางแผนการบริหารจัดการ หรือวางแผนการอนุรักษ์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป

วิธีการศึกษา

การศึกษาแนวทางการจัดการภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกที่พบภายในพระอุโบสถและพระวิหารในเขตกรุงเทพมหานครในครั้งนี้ เป็นการศึกษาประเภทมุ่งที่ปัญหา (problem-oriented research) ที่เน้นในประเด็นการหาองค์ความรู้และการประเมินคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรม รวมทั้งประเด็นแนวทางการป้องกันและสงวนรักษาทรัพยากรวัฒนธรรม โดยดำเนินการศึกษาตามขั้นตอนของกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม (วิลเลียม ไลป์, 2007 อ้างใน ธนิก เลิศชาญฤทธ์, 2550: 9) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับงานศิลปกรรมประเภทภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกสำหรับการวางแผนการจัดการป้องกันงานศิลปกรรมดังกล่าว ไม่ให้เสื่อมสภาพหรือสูญหายก่อนเวลาอันควร อีกทั้งยังเป็นการกระตุ้นเตือนให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย สาธารณะชน และผู้ศึกษาเอง ให้ตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทนี้และเร่งลงมือปฏิบัติในการอนุรักษ์อย่างเหมาะสม

ขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่

ได้ศึกษาแหล่งศิลปกรรมที่พบ “ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจก” ทั้งหมดในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครทั้งฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรี ซึ่งสำรวจพบเป็นจำนวน 17 แห่ง จากจำนวน 15 พระอาราม โดยแหล่งศิลปกรรมที่พบภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกที่ปรากฏในปัจจุบัน มีดังต่อไปนี้

1. พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดารามราชวรมหาวิหาร เขตพระนคร
2. พระอุโบสถ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เขตพระนคร
3. พระวิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เขตพระนคร
4. พระวิหารหลวง วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร เขตพระนคร
5. พระอุโบสถ วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร เขตพระนคร
6. พระอุโบสถ วัดอรุณวรารามราชวรมหาวิหาร เขตบางกอกใหญ่
7. พระอุโบสถ วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร เขตจอมทอง
8. พระอุโบสถ วัดหงส์รัตนารามราชวรวิหาร เขตบางกอกใหญ่
9. พระอุโบสถ วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร เขตบางกอกน้อย
10. พระอุโบสถ วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร เขตบางกอกน้อย
11. พระอุโบสถ วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร เขตธนบุรี
12. พระอุโบสถ วัดพิชยญาติการามวรวิหาร เขตคลองสาน
13. พระอุโบสถ วัดเทพธิดารามวรวิหาร เขตพระนคร
14. พระอุโบสถ วัดดุสิดารามวรวิหาร เขตบางกอกน้อย
15. พระอุโบสถ วัดภคนีนาถวรวิหาร เขตบางกอกน้อย

Veridian E-Journal, Slipakorn University
ISSN 1906 - 3431

16. พระอุโบสถ วัดนางนองวรวิหาร เขตจอมทอง

17. พระอุโบสถ วัดทองธรรมชาติวรวิหาร เขตคลองสาน

ทั้งนี้มีแหล่งศิลปกรรมที่ติดตั้งกระจกเงาภายในกรอบเหนือช่องประตูหน้าต่าง โดยไม่มีภาพจิตรกรรม จำนวน 2 แห่ง ได้แก่

1. พระอุโบสถ วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร เขตจอมทอง

2. พระอุโบสถ วัดอนงคารามวรวิหาร เขตคลองสาน

นอกจากนี้ยังพบกลุ่มวัดที่มีการฝังกรอบภาพไว้บนผนังอาคารอีกจำนวน 2 แห่ง ได้แก่

1. พระอุโบสถ วัดชัยพฤกษมาลาราชวรวิหาร เขตตลิ่งชัน (มีภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกแบบร่วมสมัยภายในพระอุโบสถหลังปัจจุบัน)

2. อุโบสถ วัดโพธิ์บางโอ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

ขอบเขตการศึกษาด้านเนื้อหา

1. เน้นศึกษาเฉพาะภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกที่มีอายุสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 26 (ก่อนปี พ.ศ. 2500) แต่ในที่นี้ได้รวมภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกที่มีอายุร่วมสมัยในปัจจุบันบางแห่ง เพื่อหาหน้าที่การใช้งานในปัจจุบัน

2. การศึกษาในครั้งนี้มิได้มุ่งวิเคราะห์เนื้อหารายละเอียด หรือแนวคิดของภาพจิตรกรรมในกรอบอย่างลึกซึ้ง แต่เน้นการเก็บข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบสำหรับการทำแฟ้มข้อมูล เพื่อศึกษาหาแนวทางการอนุรักษ์เก็บรักษาและกระตุ้นการศึกษาเรียนรู้ถึงงานศิลปกรรมดังกล่าว

ผลการวิจัย

1. รูปแบบของภาพจิตรกรรมในกรอบกระจก

รูปแบบของภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกจากการศึกษาในครั้ง ส่วนใหญ่เป็นภาพจิตรกรรมหรือกระจกเงาบรรจุอยู่ในกรอบภาพไม้ฉลุลวดลายปิดทอง นิยมประดับเหนือช่องประตูหน้าต่างภายในของพระอุโบสถหรือพระวิหารเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 3 กรอบภาพ รวมทั้งพบบนเสาร่วมในในบางแหล่งศิลปกรรม โดยสามารถแบ่งเป็นกลุ่มๆ ตามลักษณะเนื้อหาและเทคนิควิธีการเขียนดังนี้

1.1 กระจกเงาใส่กรอบ หรือ “กระจกกระจัง” พบในพระอุโบสถของวัดราชโอรส, วัดพระเชตุพนฯ, วัดอนงคาราม และวัดเทพธิดาราม รวมจำนวน 4 แห่ง

1.2 ภาพจิตรกรรมที่เขียนด้วยสีน้ำมันหลังกระจก ปรากฏในแหล่งศิลปกรรมต่างๆ รวมจำนวน 11 แห่ง ซึ่งเป็นเทคนิคการเขียนที่พบมากที่สุดในบรรดางานศิลปกรรมประเภทเดียวกัน โดยแบ่งตามการเขียนเป็นภาพต่างๆ จำนวน 5 กลุ่ม ได้แก่

- ภาพเครื่องตั้ง
- ภาพวรรณกรรมจีน (สันนิษฐานว่าเป็นเรื่อง “สามก๊ก”)
- ภาพสถานที่และภาพบุคคล
- ภาพหมู่วิหคและพันธุ์พฤกษา

- ภาพพระพุทธรูปปางต่างๆ พบที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพียงแห่งเดียว

1.3 ภาพจิตรกรรมที่เขียนด้วยสีฝุ่นบนกระดาษ ซึ่งปรากฏในแหล่งศิลปกรรมต่างๆ รวมจำนวน 9 แห่ง สามารถแบ่งย่อยเป็นกลุ่มต่างๆ ได้แก่

- ภาพเล่าเรื่องวรรณคดีไทย/ตำนาน ภาพเล่าเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ ในพระอุโบสถวัดดุสิดาราม และภาพเล่าเรื่องรัตนพิมพวงศ์ (ตำนานพระแก้วมรกต) ในพระอุโบสถวัดหงส์รัตนาราม รวมจำนวน 2 แห่ง
- ภาพสัตว์หิมพานต์และภาพจับรามเกียรติ์ พบที่พระวิหารหลวงและพระอุโบสถ วัดสุทัศนเทพวราราม ตามลำดับ รวมจำนวน 2 แห่ง
- ภาพพระพุทธประวัติ/พระพุทธรูปปางต่างๆ พบที่พระอุโบสถหลังเก่าวัดราชบุรณะ (ภาพถ่ายเก่า) และพระอุโบสถของวัดระฆังโฆสิตาราม, วัดบพิตรพิมุข, วัดทองธรรมชาติ และพระอุโบสถหลังเก่าของวัดชัยพฤกษามาลา รวม 5 แห่ง

2. คติแนวคิดการสร้างและการประดับภาพจิตรกรรมในกรอบกระจก

คติแนวคิดการสร้างและประดับภาพจิตรกรรมในกรอบกระจก แบ่งออกเป็น 4 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 ปลายสมัยรัชกาลที่ 2 - สมัยรัชกาลที่ 3

การประดับภาพจิตรกรรมที่เป็นศิลปวัตถุนำเข้าจากเมืองจีนในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 คงเป็นการเพิ่มความสำคัญให้แก่พระอุโบสถ ตามคติสืบเนื่องตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ที่มักให้ความสำคัญกับพระอุโบสถเป็นประธานของวัดเป็นหลัก โดยปรากฏหลักฐานแนวคิดดังกล่าวทั้งกลุ่มวัดที่น่าจะมีมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551: 44) หรือวัดที่สร้างตามแบบแผนของอยุธยาตอนปลายจนถึงก่อนรัชกาลที่ 3 และกลุ่มวัดที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3

วัตถุประสงค์หลักในการประดับภาพจิตรกรรมในกรอบในระยะแรกนี้ คงเป็นการนำของสวยงามที่แปลก หายาก (และคงมีราคาสูง) เข้ามาประดับเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ซึ่งการนำเข้ากระจกเงาและภาพเขียนสีบนหลังกระจกดังกล่าวคงนำเข้ามาพร้อมกับศิลปวัตถุอีกหลายอย่างที่ช่างไทยไปเสาะหาหรือสั่งทำไปจากประเทศไทย โดยเป็นไปตามพระราชนิยมศิลปกรรรมอย่างจีนของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นประการหนึ่งที่สำคัญ อีกประการหนึ่งคือทัศนคติของช่างไทยและผู้เกี่ยวข้องที่มองงานศิลปกรรมในเชิงการประดับตกแต่งมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้จากเนื้อหาเรื่องราวของภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเอง ซึ่งนอกจากกระจกเงาแล้ว ยังเป็นภาพหมู่วิหคและพฤกษานานาพันธุ์ เรื่องวรรณคดีจีน (สามก๊ก) และภาพเครื่องตั้ง โดยภาพหมู่วิหคเป็นภาพเพื่อความสวยงาม ส่วนภาพเครื่องตั้งได้มีผู้วิเคราะห์ถึงความหมายของสิ่งของต่างๆ ในภาพ พบว่าเป็นคติเกี่ยวกับการเจริญรุ่งเรืองของชีวิตในชาตินี้ ไม่มีนัยยะทางหลักธรรมหรือชีวิตในชาติอื่นๆ ตามหลักพระพุทธศาสนา ยิ่งเมื่อรวมกับรูปแบบการประดับกรอบภาพเข้ามาวิเคราะห์ด้วย จะพบการให้ความสำคัญเรื่องการประดับตกแต่งมากกว่าการสื่อความหมาย ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือชุดภาพวรรณคดีสามก๊กบนเสาร่วมใน ภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ที่จัดองค์ประกอบให้ดูสวยงามลงตัวกับขนาดเสา โดยไม่สนใจฉากทิวทัศน์ที่เขียนประกอบอย่างซ้ำซ้อน เป็นต้น (อย่างไรก็ตาม ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกวรรณคดีจีน (สามก๊ก) อาจมีนัยยะความหมายซ่อนเร้นในเรื่องของความจงรักภักดีของขุนนางในสมัยรัชกาลที่ 3 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551))

Veridian E-Journal, Slipakorn University
ISSN 1906 - 3431

ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกในระยะแรก ประกอบด้วย

1. กระจกเงาในกรอบ หรือกระจกกระจัง พระอุโบสถวัดราชโอรสาราม
2. ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกภาพหมู่วิหคและพฤกษานานาพันธุ์ พระอุโบสถ วัดสุวรรณาราม
3. ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเขียนภาพวรรณกรรมจีน พระอุโบสถวัดนางนอง
4. ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเขียนภาพวรรณกรรมจีน พระอุโบสถวัดภคินีนาถ
5. ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเขียนภาพวรรณกรรมจีน พระอุโบสถวัดเทพธิดาราม
6. กระจกเงาในกรอบ หรือกระจกกระจัง พระอุโบสถวัดเทพธิดาราม
7. กระจกเงาในกรอบ หรือกระจกกระจัง พระอุโบสถวัดอนงคาราม
8. ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเขียนภาพเครื่องตั้ง พระอุโบสถวัดกัลยาณมิตร
9. ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเขียนภาพเครื่องตั้ง พระอุโบสถวัดพิชยญาติการาม
10. ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเขียนภาพวรรณคดีจีน พระอุโบสถ วัดพระเชตุพนฯ
11. ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเขียนภาพบุคคล ฯลฯ อุโบสถ วัดโพธิ์บางโอ

โดยภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกทั้งหมดในระยะแรกนี้ เป็นกระจกเงาหรือกระจกกระจัง และภาพเขียนด้วยสีน้ำมันบนหลังกระจกทั้งสิ้น

นอกจากนี้ยังอาจตั้งข้อสังเกตได้ว่าพระอารามที่ได้รับการปฏิสังขรณ์และสร้างในสมัยรัชกาล ที่ 3 อีกหลายแห่งน่าจะได้รับการประดับติดตั้งด้วยงานศิลปกรรมประเภทนี้เช่นกัน โดยเฉพาะวัดราชนัดดา และวัดเฉลิมพระเกียรติ์ ซึ่งเป็นพระอารามที่รัชกาลที่ 3 โปรดให้สร้างขึ้นใหม่โดยวางแผนผังตามแบบ พระราชนิยมเอง แม้ว่าในปัจจุบันจะไม่ปรากฏร่องรอยหลักฐานซึ่งคงจะสูญหายไปในคราวใดคราวหนึ่ง (ทั้งนี้พระอุโบสถวัดราชนัดดาได้ถูกบูรณปฏิสังขรณ์และเขียนภาพจิตรกรรมใหม่ทั้งหมดในสมัยรัชกาลที่ 4)

กระจก กระจัง ภายในพระอุโบสถวัดราชโอรสาราม

กระจก กระจัง ภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ

ภาพที่ 3

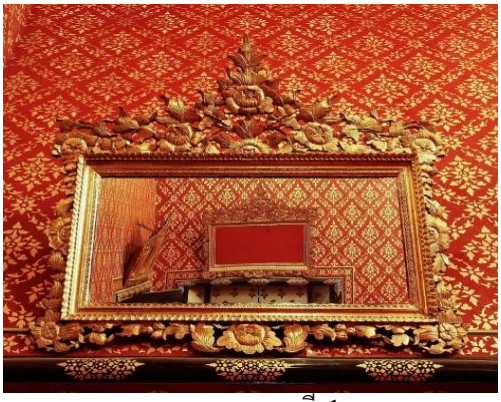

ภาพที่ 4

กระจก กระจัง ที่ประดับเหนือช่องประตู (ภาพที่ 3) และเหนือช่องหน้าต่าง (ภาพที่ 4)
ภายในพระอุโบสถวัดอนงคาราม

ภาพที่ 5

กระจง กระจัง ภายในพระอุโบสถวัดเทพธิดาราม

ภาพที่ 6

ภาพที่ 7

ภาพจิตรกรรมเขียนสีน้ำมันบนหลังกระจก เรื่องวรรณคดีจีน (สามก๊ก) ประดับบนเสาร่วมใน
ภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ (ภาพที่6) และภายในพระอุโบสถวัดเทพธิดาราม (ภาพที่ 7)

Veridian E-Journal, Slipakorn University
ISSN 1906 - 3431

ภาพที่ 8

ภาพที่ 9

ภาพจิตรกรรมเขียนสีน้ำมันบนหลังกระจก เรื่องวรรณคดีจีน (สามก๊ก) ประดับบนเสาร่วมใน ภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ (ภาพซ้าย) และภายในพระอุโบสถวัดเทพธิดาราม (ภาพขวา)

ภาพที่ 10

ภาพที่ 11

ภาพจิตรกรรมเขียนสีน้ำมันบนหลังกระจก เรื่องวรรณคดีจีน (สามก๊ก) (ภาพที่ 10) และภาพบุคคลชาวตะวันตกประดับอยู่เหนือช่องประตูหน้าต่าง (ภาพที่ 11) ภายในพระอุโบสถวัดภคินีนาถ (ที่มาภาพ: พิริยะ ไกรฤกษ์, 2555: 394, 396)

ภาพที่ 12

ภาพที่ 13

ภาพจิตรกรรมเขียนสีน้ำมันบนหลังกระจก ภาพหมู่วิหค (ภาพที่ 12) ภายในพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม และภาพเขียนสีน้ำมันบนหลังกระจก ภาพดอกไม้ (ภาพที่ 13) ภายในอุโบสถวัดโพธิ์บางโอ

ระยะที่ 2 สมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5

กลุ่มภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกกลุ่มนี้มีข้อขัดแย้งในการลำดับสมัยอยู่พอสมควร เนื่องจากเป็นระยะเปลี่ยนผ่านรูปแบบงานศิลปกรรมประเภทนี้ จากการนำเข้าภาพจิตรกรรมเขียนสีหลังกระจกจากเมืองจีนมาสู่การเขียนด้วยสีฝุ่นบนกระดาษแล้วนำไปประดับแทนในตำแหน่งเหนือช่องประตูหน้าต่างอย่างที่เคยปรากฏมาก่อนในสมัยรัชกาลที่ 3 อีกทั้งกลุ่มภาพในระยะนี้ส่วนใหญ่ได้ปิดทับลงบนภาพจิตรกรรม ฝาผนังที่เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 อีกด้วย อาทิ ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องมโหสถชาดก และเรื่องมหาวงศ์ (ตำนานลังกาทวีป) ในพระอุโบสถและพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ ของวัดพระเชตุพนฯ, ภาพจิตรกรรม ฝาผนังเรื่องอดีตพระพุทธเจ้า และเรื่องพระปฐมสมโพธิกถาในพระวิหารหลวง และพระอุโบสถของวัดสุทัศน เทพวราราม เป็นต้น

กระจกเงาในกรอบไม้สลักปิดทองแบบกรอบซุ้มประตู ภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพน และภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเขียนสีบนหลังกระจกภาพหมู่วิหคและพันธุ์พฤกษา ในพระวิหารพระพุทธไสยาสน์วัดพระเชตุพน เป็นตัวอย่างสำคัญที่ยังไม่อาจจัดลำดับอายุสมัยได้ชัดเจน เนื่องด้วยคติการนำกระจกเงาและภาพเขียนสีหลังกระจกดังกล่าว ปรากฏความนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่รูปแบบของกรอบภาพทั้งสองกลับไม่เหมือนงานศิลปกรรมอื่นๆ แม้ว่าอาจพิจารณาได้ว่ากรอบซุ้มประตูหน้าต่างของอาคารที่เป็นทรง “กรอบซุ้ม” เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 แล้ว จึงอาจนำมาอนุมานว่างานศิลปกรรมทั้งสองแห่งนี้อยู่ในสมัยรัชกาลที่ 3 ก็เป็นไปได้ (หรือหากพิจาณากลับกัน ซุ้มประตูหน้าต่างของอาคารแบบทรงกรอบซุ้ม อาจนำรูปแบบไปจากกรอบภาพจิตรกรรมในกรอบกระจก) แต่หากพิจารณาการปิดทับบนภาพจิตรกรรมที่เขียนขึ้นในพระดำริของพระองค์แล้วก็จะมีความเป็นไปได้ที่ลดน้อยถอยลง

ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกที่สามารถระบุได้ค่อนข้างแน่ชัดว่าอยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 ได้แก่ ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกในระยะนี้อีกแห่งคือภาพเขียนสีฝุ่นบนกระดาษเรื่องรัตนพิมพวงศ์ (ตำนานพระแก้วมรกต) ในพระอุโบสถวัดหงส์รัตนาราม ซึ่งมีรูปแบบของกรอบภาพที่ใกล้เคียงกับกรอบภาพของภาพหมู่วิหคในพระวิหารพระพุทธไสยาสน์วัดพระเชตุพนอย่างยิ่ง

จะเห็นได้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้นำศิลปกรรมดังกล่าว กลับมาใช้ในฐานะภาพจิตรกรรมประเพณีที่เล่าเรื่องวรรณกรรมศาสนา (Religious literature) อีกครั้ง ซึ่งรวมทั้งภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ พระอุโบสถวัดดุสิดาราม เหตุที่ต้องระบุว่ามาจากบทประพันธ์คำฉันท์นั้น เนื่องจากมีรายละเอียดเนื้อหาที่แตกต่างจากสมุทรโฆสชาดกอยู่ อีกทั้งยังมีประเด็นเรื่องอายุสมัยของ เนื้อเรื่อง กล่าวคือบทวรรณคดีดังกล่าวได้จบก่อนสิ้นรัชกาลที่ 3 ในปี 2394 เพียง 2 ปี ดังนั้น ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์นี้ ก็ควรจะอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 4 ลงมา เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 3 ไม่เคยปรากฏการเขียนภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกด้วยสีฝุ่นบนกระดาษอย่างจิตรกรรมไทยประเพณีมาก่อนเลย แต่จะอยู่ในช่วงใดของสมัยรัชกาลที่ 4 หรือเลยลงมาในสมัยรัชกาลที่ 5 จำเป็นต้องตรวจสอบวิเคราะห์กันอย่างละเอียดต่อไป

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นระยะที่อิทธิพลจากชาติตะวันตกเข้ามาสู่สังคมไทยอย่างมากแล้ว รวมทั้งรูปแบบงานศิลปกรรมด้วยเช่นกัน ในระยะนี้พบภาพพระพุทธรูปปางต่างๆ ในกรอบกระจกภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งเขียนขึ้นเมื่อคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ปีพ.ศ.2425 คงเป็นการทดลองนำเทคนิคเขียนสีบนกระจกมาใช้ในงานจิตรกรรมไทยที่ปรากฏอยู่เพียงแห่งเดียว และพบภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเขียนภาพสัตว์หิมพานต์ในพระวิหารหลวง และภาพจับรามเกียรติ์ในพระอุโบสถ ของวัดสุทัศนเทพวราราม โดยนำกรอบภาพรูปแบบตะวันตก (Tabernacle Frame) มาใช้ร่วมกับภาพจิตรกรรมไทยที่สวยงามและทรงคุณค่าในฐานะเป็นแบบอย่างภาพจิตรกรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ที่สำคัญ ซึ่งเมื่อรวมกับคุณค่าด้านจำนวนแล้ว พบว่าภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกทั้งสองแห่งนี้ มีจำนวนรวมกันถึง 46 ชุด หรือ 148 ภาพ ซึ่งเป็นจำนวนที่มากอย่างยิ่ง และด้วยจำนวนภาพดังกล่าวนี้ จึงต้องเลือกเนื้อเรื่องที่จะเขียนภาพจิตรกรรมที่มีความยาวหรือรายละเอียดมากพอสมควร หรือมีตัวละครในบทประพันธ์ให้เลือกสรรได้ ทั้งนี้การเลือกภาพสัตว์หิมพานต์ในพระวิหารหลวงนับเป็นความเหมาะสมในหลายประการโดยเฉพาะการสื่อความหมายถึงดินแดนในภูมิอื่น ในที่นี้คงเป็นป่าหิมพานต์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชมพูทวีป สอดคล้องกับงานศิลปกรรมอื่นๆ ภายในพระวิหารหลวงเช่นงานแกะสลักบานหน้าต่างประตูที่เป็นลวดลายป่าหิมพานต์ทั้งสิ้น รวมทั้งภาพจิตรกรรมฝาผนังอีกด้วย ในส่วนของภาพจับรามเกียรติ์ที่จะประดับภายในพระอุโบสถที่มีช่องประตูหน้าต่างรวม 30 ช่องนั้น ก็นับว่าเหมาะสมอย่างมากอีกเช่นกัน เนื่องจากวรรณคดีรามเกียรติ์มีเนื้อหารายละเอียดและตัวละครจำนวนมาก อีกทั้งยังเป็นการถวายพระราชกุศลรำลึกถึงพระเจ้าแผ่นดินผู้สร้างและปฏิสังขรณ์พระอารามแห่งนี้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 เรื่อยมาถึงรัชกาลที่ 4 เนื่องด้วยบทประพันธ์วรรณคดีรามเกียรติ์ก็เป็นวรรณคดีที่พระเจ้าแผ่นดินได้มีโอกาสประพันธ์หรือส่งเสริมอยู่เสมอมาด้วยเช่นเดียวกัน (อย่างไรก็ตาม ลักษณะรูปแบบการเขียนภาพสัตว์หิมพานต์และภาพจับรามเกียรติ์ดังกล่าว มีรูปแบบที่คล้ายกับฝีมือช่างในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่เนื่องจากมีข้อติดขัดในเรื่องรูปแบบกรอบภาพและการปิดทับภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนในสมัยรัชกาลที่ 3 ในที่นี้จึงกำหนดอายุไว้ในช่วงรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นระยะที่ศิลปะตะวันตกแพร่หลายเข้ามาในไทยอย่างมากแล้ว พร้อมมีการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยพระองค์ ซึ่งข้อสันนิษฐานดังกล่าวนี้อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามหลักฐานหรือแนวคิดที่สนับสนุนได้อย่างน่าเชื่อถือกว่า)

สรุปวัตถุประสงค์ในการประดับติดตั้งภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกในระยะที่ 2 นี้ พบว่ามีการนำงานศิลปกรรมดังกล่าวนี้กลับมารับใช้พระพุทธศาสนาตามความเหมาะสมและตามแต่โอกาสต่างๆ โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบภาพจิตรกรรมที่เขียนด้วยสีน้ำมันบนหลังกระจกมาเป็นการเขียนสีฝุ่นบนกระดาษดังงานจิตรกรรมไทย

ประเพณีตามความถนัดของช่างไทยและให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอ รวมทั้งการปรับเปลี่ยนรูปแบบกรอบภาพไปตามสมัยนิยมในขณะนั้นๆ ซึ่งมักเป็นกรอบภาพขนาดใหญ่วิจิตรบรรจง ที่คงต้องการแสดงทักษะทางช่างและให้สมพระเกียรติ์แก่องค์เจ้านายผู้โปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างขึ้น

ภาพที่ 14
ภาพเขียนสีน้ำมันบนหลังกระจกภาพหมู่วิหค บรรจุในกรอบภาพแบบ “กรอบซุ้ม”
ประดับเหนือช่องประตูหน้าต่างภายในพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ภาพที่ 15
ภาพเขียนสีฝุ่นบนกระดาษภาพเล่าเรื่องรัตนพิมพวงศ์ บรรจุในกรอบภาพแบบ “กรอบซุ้ม”
ประดับเหนือช่องประตูหน้าต่างภายในพระอุโบสถวัดหงส์รัตนาราม

Veridian E-Journal, Slipakorn University
ISSN 1906 - 3431

ภาพที่ 16
ภาพเขียนสีฝุ่นบนกระดาษ เล่าเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ บรรจุในกรอบภาพแบบ“กรอบซุ้ม”
ประดับเหนือช่องประตูหน้าต่างภายในพระอุโบสถวัดดุสิดาราม

ภาพที่ 17
ภาพเขียนสีฝุ่นบนกระดาษภาพสัตว์หิมพานต์ บรรจุในกรอบภาพแบบตะวันตก (Tabernacle Frame)
ประดับเหนือช่องประตูหน้าต่างภายในพระวิหารหลวงวัดสุทัศนเทพวราราม

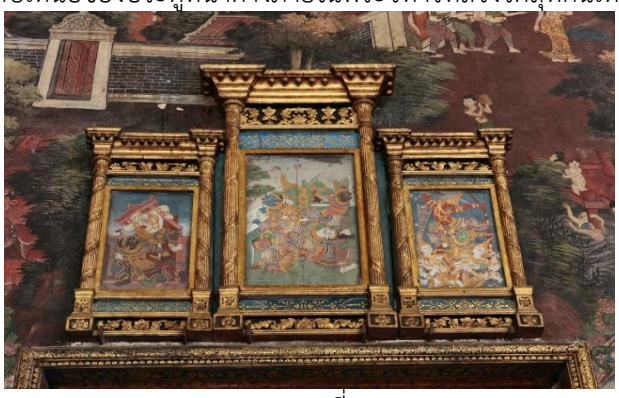

ภาพที่ 18
ภาพเขียนสีฝุ่นบนกระดาษภาพจับรามเกียรติ์ บรรจุในกรอบภาพแบบตะวันตก (Tabernacle Frame)
ประดับเหนือช่องประตูหน้าต่างภายในพระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม

ระยะที่ 3 ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ลงมาถึงประมาณรัชกาลที่ 7

เป็นระยะที่เอาอย่างภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกที่มีอยู่เดิม อาจเป็นด้วยความนิยมขณะนั้นเป็นสำคัญ อาจนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ลงมา ซึ่งในระยะนี้ ปรากฏภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกในแหล่งศิลปกรรมต่างๆ ได้แก่

1. ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเขียนภาพเครื่องตั้ง พระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม
2. ภาพจิตรกรรมพระพุทธประวัติในกรอบกระจก พระอุโบสถ(หลังเก่า) ของวัดราชบุรณะ
3. ภาพจิตรกรรมพระพุทธประวัติในกรอบกระจก พระอุโบสถวัดบพิตรพิมุข
4. ภาพจิตรกรรมพระพุทธประวัติในกรอบกระจก พระอุโบสถวัดระฆังโฆสิตาราม
5. ภาพจิตรกรรมพระพุทธประวัติในกรอบกระจก พระอุโบสถวัดทองธรรมชาติ

เห็นได้ว่าในระยะนี้ ล้วนแต่เขียนภาพพระพุทธประวัติเพื่อให้สอดคล้องกับภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีอยู่ก่อนแล้ว ยกเว้นภาพเครื่องตั้งของพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม โดยมักนำเอาแบบอย่างกรอบภาพในระยะที่ 1 มาใช้ โดยไม่นิยมเอาแบบอย่างกรอบภาพในระยะที่ 2 เนื่องจากกรอบภาพในระยะที่ 2 มีขนาดใหญ่และมีความวิจิตรบรรจง จัดสร้างได้ยากหากไม่ใช่เจ้านายระดับสูงโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการสร้างภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกในระยะที่ 3 นี้ เป็นการประดับตามความนิยมของแต่ละพระอารามนั่นเอง

กรอบภาพ วัดราชโอรสาราม

กรอบภาพ วัดราชบุรณะ

กรอบภาพ วัดสุวรรณาราม

กรอบภาพ วัดระฆังโฆสิตาราม

Veridian E-Journal, Slipakorn University
ISSN 1906 - 3431

กรอบภาพ วัดพิชยญาติการาม กรอบภาพ วัดบพิตรพิมุข

ภาพที่ 19 ภาพแสดงข้อสันนิษฐานถึงความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบกรอบภาพของภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกในสมัยรัชกาลที่ 3 (ชุดภาพทางซ้าย) มาใช้ในภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 ลงมา (ชุดภาพทางขวา) ทั้งนี้จะเห็นได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาภาพจิตรกรรมภายในกรอบกระจกที่มีอยู่ก่อนทั้งกระจกเงา, ภาพหมู่วิหค, ภาพเครื่องตั้ง ให้เป็นภาพเล่าเรื่องพระพุทธประวัติทั้งสิ้น

ระยะที่ 4 เป็นระยะที่ร่วมสมัยในปัจจุบัน

ภาพจิตรกรรมในระยะนี้มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนคือต้องการประดับภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกเพื่อทดแทนภาพจิตรกรรมฝาผนัง ตัวอย่างจากการศึกษาครั้งนี้ได้แก่

๑. ภาพจิตรกรรมพระพุทธประวัติในกรอบ พระอุโบสถหลังเก่า วัดชัยพฤกษมาลา

๒. ภาพจิตรกรรมเล่าเรื่องพระพุทธประวัติ พระอุโบสถหลังปัจจุบัน วัดชัยพฤกษมาลา

๓. ภาพจิตรกรรมเล่าเรื่องพระมหาชนกชาดก และชาดกอื่นๆ ของวัดราชผาติการาม

นอกจากตัวอย่างที่กล่าวมาแล้ว ยังสามารถพบงานศิลปกรรมภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกได้ภายในอุโบสถหรือวิหารที่ไม่มีภาพจิตรกรรมฝาผนังหรือเป็นจิตรกรรมฝาผนังแบบลวดลายประเภทลายก้านต่อดอก หรือลายพุ่มข้าวบิณฑ์ต่างๆ อีกหลายแห่ง ทั้งในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่อื่นๆ อีกด้วย อาทิ วัดโปรดเกศเชษฐาราม สมุทรปราการ, วัดเฉลิมพระเกียรติ์ นนทบุรี เป็นต้น

3. คุณลักษณะและคุณค่าของภาพจิตรกรรมในกรอบกระจก

ภาพจิตรกรรมในกรอบกระจก เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีคุณลักษณะเปราะบาง (fragile) เสี่ยงต่อการสูญหายหรือหมดไป (irreversible) เนื่องจากไม่สามารถทำขึ้นใหม่ทดแทนให้เหมือนเดิมได้ (nonrenewable) โดยมีคุณค่าโดดเด่นด้านสัญลักษณ์หรือนัยยะแห่งอดีต และบางแห่งมีความโดดเด่นในด้านวิชาการและสุนทรียะอีกด้วย

ภาพที่ 20
ตัวอย่างความเสียหายของภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกภายในพระอุโบสถวัดกัลยาณมิตร (ภาพซ้าย) และภายในพระอุโบสถวัดดุสิดาราม (ภาพขวา) อันเกิดจากความชื้นเป็นสาเหตุสำคัญ

4. แนวทางการจัดการภาพจิตรกรรมในกรอบกระจก

จากผลการศึกษารูปแบบ คติการสร้าง คุณลักษณะและคุณค่าของภาพจิตรกรรมในกรอบกระจก สามารถกำหนดแนวทางการจัดการออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่

4.1 การจัดการด้านกายภาพ ได้แก่ การรักษาสภาพให้คงอยู่โดยเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งศิลปกรรม และเจ้าหน้าที่ราชการซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการสงวนรักษางานศิลปกรรมนี้ และการอนุรักษ์ซ่อมแซมตามหลักวิชาการอนุรักษ์โดยช่างอนุรักษ์ศิลปกรรมผู้ชำนาญงานตามลำดับความเร่งด่วน

4.2 การจัดการด้านความรู้ ได้แก่ การเผยแพร่องค์ความรู้ของงานศิลปกรรม ให้เป็นที่ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญ รวมทั้งการพัฒนาแหล่งศิลปกรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาตามกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม โดยเน้นการรวบรวมข้อมูลเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงประวัติ ความสำคัญและคุณค่าของภาพจิตรกรรมในกรอบกระจกในเบื้องต้น อย่างไรก็ตาม ในฐานะที่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดดเด่นโดยเฉพาะทางนัยยะแห่งอดีต ทางวิชาการ และสุนทรียะ แต่มีความเปราะบางอย่างยิ่ง จึงสมควรมีการศึกษาและวางแผนปฏิบัติการอนุรักษ์ และแผนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมดังกล่าวนี้อย่างเหมาะสมต่อไป

Veridian E-Journal, Slipakorn University
ISSN 1906 - 3431

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ธนิก เลิศชาญฤทธ์. หลักการจัดการทัพยากรวัฒนธรรม “เอกสารประกอบการสอนวิชา 351511 แนวคิดและทฤษฎีการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม” ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2553. สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. อัดสำเนา

นายมี มหาดเล็ก. **กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊พ, 2530.

ภาณุพงษ์ เลาหสม และชัยยศ อิษฎ์วรพันธุ์. **เปลี่ยนพื้น แปลงภาพ ปรับรูป ปรุงลาย : การวิเคราะห์วิธีการออกแบบและวาดจิตรกรรมฝาผนังยุคต้นรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, .2549

บุญเตือน ศรีวรพจน์. **จิตรกรรมรามเกียรติ์วัดสุทัศนเทพวราราม.** กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2556.

ประยูร อุลุชาฎะ. **ศิลปกรรมในบางกอก**. พระนคร: เกษมบรรณกิจ, 2514.

พิริยะ ไกรฤกษ์. **กึ่งพุทธกาลพุทธศิลป์ไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ. 2555

วรรณิภา ณ สงขลา. **การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังพระวิหารหลวง วัดสุทัศน์เทพวราราม.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. 2531.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **งานช่างสมัยพระนั่งเกล้าฯ**. กรุงเทพฯ: มติชน. 2551

_____ . “วัดกับงานศิลปกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ ระหว่างรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3.” ใน **พระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร เล่ม 1.** นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล. 2550.

สายันต์ ไพรชาญจิตร์. **การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : โครงการหนังสือโบราณคดีชุมชน. 2550

สมคิด จิระทัศนกุล. **คติ สัญลักษณ์ และความหมายของซุ้มประตู - หน้าต่างไทย**. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.

สน สีมาตรัง...และคนอื่นๆ. **วิหารพระนอนวัดโพธิ์**. บรรณาธิการ : พระราชเวที สุรพล ชิตญาโณ กรุงเทพฯ : วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม, 2549.

สันติ เล็กสุขุม. **ข้อมูลกับมุมมอง : ศิลปะรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2548.

เสนอ นิลเดช. “ประณีตศิลป์แบบจีนในศิลปะไทย”. ใน มหาวิทยาลัยศิลปากร. ศิลปวัฒนธรรมไทย-จีนศึกษา. วินัย พงศ์ศรีเพียร. บรรณาธิการ. พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2532